

Genel Kurulu

Dağıtım: Genel
17 Şubat 2010
İngilizce
Özgün dil: İngilizce/ Fransızca

İnsan Hakları Konseyi
Evrensel Periyodik Değerlendirme Çalışma Grubu
Sekizinci oturum
Cenevre, 3–14 Mayıs 2010

5/1 sayılı İnsan Hakları Konseyi kararının ekinde yer alan 15(c) paragrafı uyarınca İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan özet

Türkiye*

Bu rapor, evrensel periyodik değerlendirme için 25 paydaş¹ tarafından

¹ Aşağıda sıralanan paydaşlar bilgi sağlayarak bu özete katkıda bulunmuştur; tüm özgün sunumlar tam metin olarak www.ohchr.org adresinde yayımlanmaktadır. (Tek yıldız işareti, Ekonomik ve Sosyal Konseyde danışman statüsünde olan hükümet dışı örgütlerini göstermektedir.)

Sivil toplum:

1. Ortak sunum Amitiés Kurdes de Bretagne, Rennes, Fransa; Mouvement contre le Racisme et pour l'Amitié entre les Peuples (MRAP), Paris, Fransa;
  2. Ortak sunum International Association of Democratic Lawyers (AIJP), Brüksel, Belçika; Europe-Third World Centre (CETIM), Cenevre, İsviçre; Mouvement contre le Racisme et pour l'Amitié entre les Peuples (MRAP), Paris, Fransa; Women's International League for Peace and Freedom (WILPF), Cenevre, İsviçre;
  3. Ortak sunum International PEN*; International Publishers Association*; Index of Censorship, Londra, Birleşik Krallık;
- AKDER Ayırıcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği, İstanbul, Türkiye;
- BFRL Becket Fund for Religious Liberty (Becket Dinsel Özgürlük Fonu), Washington, ABD*;
- CPTI Conscience and Peace Tax International (Uluslararası Vicdan ve Barış Vergisi Örgütü), Thônex, İsviçre;
- CSW Christian Solidarity Worldwide (Dünya Hristiyan Dayanışma Örgütü), Surrey, Birleşik Krallık;
- ECLJ European Centre for Law and Justice (Avrupa Hukuk ve Adalet Merkezi), Strazburg, Fransa;
- EI Education International (Uluslararası Eğitim Örgütü), Brüksel, Belçika;
- F18NS Forum 18 News Service (Forum 18 Haber Servisi), Oslo, Norveç;
- GIEACPC Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children (Çocuklara Yönelik Tüm Bedensel Ceza Uygulamalarına Karşı Küresel Girişim), Londra, Birleşik Krallık;
- HRW Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü), Cenevre, İsviçre*;
- IHRC Islamic Human Rights Commission (İslami İnsan Hakları Komisyonu), Birleşik Krallık;
- IRPP The Institute on Religion and Public Policy (Din ve Kamu Politikası Enstitüsü), Washington, ABD;
- İHAD İnsan Hakları Araştırmaları Derneği, Ankara, Türkiye;
- JW Jehovah's Witnesses (Yahova Şahitleri), Londra, Birleşik Krallık;
- KHRP Kurdish Human Rights Project (Kürdistan İnsan Hakları Projesi), Londra, Birleşik Krallık;
- ODVV Organization for Defending Victims of Violence (Şiddet Mağdurlarını Savunma Örgütü), Tahran, İran;
- PKB Protestan Kiliseler Birliği, Türkiye;
- RWB Reporters Without Borders (Sınır Tanımayan Gazeteciler), Paris, Fransa*;
- STP Society for Threatened Peoples (Tehdit Altındaki Halklara Destek Örgütü), Göttingen, Almanya.
- TİHV Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Ankara, Türkiye;
- TÜKD Türkiye Ünitelili Kadınlar Derneği, Türkiye;
- UAÖ Uluslararası Af Örgütü, Londra, Birleşik Krallık*;

Hükümetler arası bölgesel kuruluşlar

CoE Avrupa Konseyi, Strazburg, Fransa

- Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi

yapılan sunumların özetini içermektedir. Rapor, İnsan Hakları Konseyinin kabul ettiği genel kılavuzların yapısına uygun biçimde hazırlanmıştır. Bu rapor Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğinin (BMİHYK) herhangi bir düşüncesini, görüşünü ya da önerisini ya da ileri sürülen iddialara ilişkin herhangi bir yargısını ya da kararını içermemektedir. Burada yer alan bilgilerin referansları belge sonundaki notlarda belirtilmiştir ve özgün metinlerin mümkün olduğunca değiştirilmeden kullanılmasına özen gösterilmiştir. Belirli konularda bilgi ya da ayrıntı eksikliği, paydaşların bu konulara ilişkin sunum yapmamış olmalarından kaynaklanabilir. Gelen tüm sunumların tam metni BMİHYK web sitesinde yayımlanmaktadır. Bu rapor hazırlanırken, birinci değerlendirme çerçevesinin kapsadığı 4 yıllık dönem dikkate alınmıştır.

* Bu belge, BM çeviri bölümüne gözden geçirilmeden gönderilmiştir.

Komitesinin (CPT) 19 - 22 Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti hakkında Türk Hükümetine sunduğu rapor, CPT/Inf (2008) 13;

- Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesinin (CPT) 19 - 22 Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti hakkında Türk Hükümetine sunduğu rapora ek, CPT/Inf (2008) 13 Addendum;
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesinin (CPT) 19 - 22 Mayıs 2007 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti hakkında raporuna Türk Hükümetinin yanıtı; CPT/Inf (2008) 14;
- Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Ortak Birinci ve İkinci Genel Değerlendirme, Türkiye Hakkında Uyum Raporu, 4 Nisan 2008, Greco RC- I/II (2008) 2E;
- Parlamenterler Meclisi, "Türkiye'de demokratik kurumların işleyişi: son gelişmeler", Avrupa Konseyine Üye Devletlerin Yükümlülüklerini ve Taahhütlerini Değerlendirme Komitesi (İzleme Komitesi), 24 Haziran 2008, Doc. 11660;
- Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Sonuç Gözlemleri XIX – 1 (Türkiye), Şartın 1, 9, 10 ve 18. maddeleri, Kasım 2008;
- Parlamenterler Meclisi, Avrupa Konseyine Üye Devletlerin Yükümlülüklerini ve Taahhütlerini Değerlendirme Komitesi (İzleme Komitesi) Başkanının Türkiye ziyareti hakkında bilgi notu, (24–26 Kasım 2008), 7 Nisan 2009, AS/Mon (2009) 10 rev.
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi(CPT) 22 Kasım - 4 Aralık 2006 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti hakkında Türk Hükümetine sunduğu rapor, CPT/Inf (2009) 17;
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi(CPT) 22 Kasım - 4 Aralık 2006 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti hakkında raporuna Türk Hükümetinin yanıtı, CPT/Inf (2009) 18;
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin Raporu, 1 Ekim 2009, CommDH (2009) 30;
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin Raporu, 1 Ekim 2009, CommDH (2009) 31;
- Türkiye'de insan haklarının durumuna ilişkin Evrensel Gözden Geçirmenin 8. oturumuna sağlanan katkı (insan hakları kapasite geliştirme bağlamında), Adalet Reformu ve Polis Bölümü Hukuk ve İnsan Hakları Kapasite Geliştirme Şubesi, İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, 21 Ekim 2009.

GE.10-10865 (E)220210 020310

I. Arka plan ve genel çerçeve

A. Uluslararası yükümlülüklerin kapsamı

1. Ortak sunumda (OS1), Türkiye'nin uluslararası kabul gören insan hakları standartlarına ve özellikle taraf olduğu anlaşmalara saygı göstermesi ve bu standartları uygulaması gerektiği vurgulandı. OS1'de, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler sözleşme organlarının kabul ettiği tavsiye kararlarını uygulaması ve ülke mevzuatını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uygun biçimde değiştirmesi gerektiği belirtildi.²

2. Şiddet Mağdurlarını Savunma Örgütü (ODVV) Türkiye'nin BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin (İKS) Seçmeli Protokolünü onaylamasını talep etti.³

3. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), azınlık hakları ve lezbiyen, gey, biseksüel ve transeksüel (LGBT) bireylerin hakları konusunda Türkiye'nin Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin (KSHUS) azınlık haklarıyla ilgili 27. maddesine koyduğu çekinceyi kaldırmasını ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesini onaylamasını talep etti.⁴

4. Kürdistan İnsan Hakları Projesi (KHRP), Türkiye'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin (ESKHUS) azınlık hakları ve eğitim hakkıyla ilgili maddelerine koyduğu çekincelerin kaygı verici olduğunu belirtti. Türkiye, Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartını imzalamamıştır.⁵

5. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri (Avrupa Konseyi Komiseri), Türkiye'nin Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Avrupa Sözleşmesini 2009 yılında imzalamasını tavsiye etti ve sözleşmenin hızla onaylanmasını talep etti.⁶

B. Anayasal ve yasal çerçeve

6. HRW, Türkiye'nin Anayasasını gözden geçirmesi ve temel hak ve özgürlüklerle hukukun üstünlüğünü zedeleyen bütün maddeleri değiştirmesi gerektiğini açıkladı.⁷

KHRP'ye göre, Türkiye'nin ülke mevzuatını uluslararası hukuk çerçevesinde üstlendiği yükümlülüklerle uygun hale getirmek için anayasa düzeyinde diğer reformları da yapması gerekmektedir.⁸

7. Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), işkence, kötü muamele ve cezasızlık

² OS1, s. 5; ayrıca bkz. OS2, s. 5.

³ ODVV, s. 3, paragraf 10; ayrıca bkz. KHRP, s. 2, paragraf 11; UAÖ, s. 7; HRW, s. 5; GIEACPC, s. 5, paragraf 28.

⁴ HRW, s. 5.

⁵ KHRP, s. 5, paragraf 23.

⁶ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 20, paragraf 85.

⁷ HRW, s. 5.

⁸ KHRP, s. 5, paragraf 25; ayrıca bkz. OS1, s. 5; OS2, s. 5.

konusunda, Türkiye'nin kişilerin kimseyle görüştürülmeden gözaltında tutulmasını engellemek üzere Terörle Mücadele Kanununu gözden geçirmesini ve kolluk kuvvetlerinin silah kullanma yetkisinin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapan Kanunu değiştirmesini tavsiye etti.⁹

8. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (PACE), Türkiye'nin Avrupa Konseyinin desteğiyle Ceza Kanununu bütünüyle gözden geçirmesini talep etti.¹⁰

9. OS1'de, herkesin tüm hak ve özgürlüklerden yararlanmasını sağlamak üzere, siyasi partilerin statüsü, seçim süreçleri, Türk Ceza Kanunu, terörle mücadele, kolluk görevlilerinin yetkileri, eğitim ve gazetecilik mesleğinin uygulanması konularında yasal reformların yapılması tavsiye edildi.¹¹

C. Kurumsal altyapı ve insan hakları altyapısı

10. HRW, Türkiye'nin Paris İlkeleriyle uyumluluğu sağlamak üzere, bağımsız, yeterli beceri, kaynak ve güce sahip, kamuya karşı hesap verebilen bir ulusal önleyici mekanizmayı (ya da bu tür mekanizmayı içeren ulusal insan hakları kurumlarını) sivil toplum örgütlerinin aktif katılımıyla oluşturmasını tavsiye etti.¹²

11. Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun kabul edildiğini, ancak bu kanunun Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edildiğini kaydetti.¹³ GRECO, Türkiye'nin kamu denetçiliği kurumunun oluşturulmasına yüksek öncelik vermesini tavsiye etti.¹⁴ Avrupa Konseyi Komiseri de benzer bir tavsiyede bulundu.¹⁵

12. GRECO, temel önem taşıyan bazı tavsiyelerinin; örneğin, yolsuzlukla mücadeleye yönelik ulusal stratejilerle ilgili uygulamaları izleme görevinin sivil toplumun da katıldığı bir izleme kurumuna verilmesi tavsiyesinin yerine getirilmemesinden özellikle endişe duyduğunu kaydetti.¹⁶ GRECO, Türkiye'nin yolsuzlukla mücadeleye yönelik tedbirlerin etkisini izlemek üzere izleme sistemlerini geliştirmeyi tavsiye etti.¹⁷

13. KHRP, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu altında gözaltı merkezleri ve cezaevlerinde işkence ve kötü muamele olaylarını araştırmak üzere iki alt komisyonun kurulmasından memnuniyet duyduğunu belirtti. Bu olumlu gelişmeye karşın, Komisyonun raporundan sonra uygulamada somut bir değişikliğe gidilmedi.¹⁸

---

⁹ UAÖ, s. 6.

¹⁰ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, AS/Mon (2009) 10 rev., s. 6, paragraf 40.

¹¹ OS1, s. 4.

¹² HRW, s. 5.

¹³ Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), s. 10, paragraf 63.

¹⁴ Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), s. 10, paragraf 61.

¹⁵ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 30, s. 2, paragraf 1.

¹⁶ Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), s. 3, paragraf 10.

¹⁷ Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO), s. 2, paragraf 6.

¹⁸ KHRP, s. 2, paragraf 12.

II. Uygulamada İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi

A. İnsan haklarıyla ilgili uluslararası yükümlülüklerin uygulanması

1. Ayrımcılık yasağı ve eşitlik

14. HRW, Türkiye'nin ayrımcı hükümler içeren yasaları gözden geçirmesini; ayrımcılıkla mücadeleye yönelik kapsamlı bir yasa çıkartmasını ve cinsel yönelim ve cinsiyet temelli ayrımcılık yasağını Anayasa hükmü haline getirmesi istedi.¹⁹

15. Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AKDER), Türkiye'nin herkesin istihdama eşit erişim olanağına sahip olmasını engelleyen tüm ayrımcı uygulamaları ortadan kaldırmak üzere yasal çerçeveyi ve kurumsal mekanizmaları güçlendirmesi gerektiğini belirtti.²⁰

16. AKDER, Türkiye'nin işyerlerinde mesleğin gerektirmemesine rağmen giyim tarzını belirleme uygulamasına son vermesini gerektiğini belirtti. Kamu sektörü çalışanlarına, devlet memurlarına ve seçilmiş temsilcilere yönelik başörtüsü yasağının kaldırılması gerekmektedir.²¹ Türkiye, işyerlerinde başörtüsü takan kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı önlemek için gerekli yasaları çıkartmalı ve uygulamalıdır. Ayrıca, başörtüsü takan kadınlara ayrımcılık uygulayan bireylere karşı etkili tedbirleri almalıdır.²² İslami İnsan Hakları Komisyonu (IHRC), Türkiye'nin başörtüsü takan ya da dine uygun giyinen kadınlara ayrımcı olmayan, en üst düzeyde sağlık hizmeti vermek üzere gerekli tüm tedbirleri almasını beklediğini belirtti.²³

17. AKDER'e göre, ayrımcılık yasağının ruhuna uygun, ayrımcılık karşıtı etkili uygulamaların yargılamalara ve kararlara yansıtılması için mahkeme görevlileri, hâkimler ve avukatların eğitim alması gerekmektedir.²⁴

18. Forum 18 Haber Servisi (F18NS), gayrimüslimlerin ayrımcılık yaşadığına dair çok sayıda iddianın olduğunu; "gerçek" Türk olarak görülmeyen ve bu nedenle, bu kişilerin, nitelikleri uygun olsa dahi, devlet memurluğunda ya da orduda yönetici olarak atanmadıklarını bildirdi.²⁵ F18NS, tüm dinsel toplulukların tam anlamıyla kabul görmesinin, gerçek Türk olarak değil "yabancı" olarak görülen gayrimüslim dinsel topluluklara karşı önyargıların aşılmasında önemli bir adım olacağını bildirdi.²⁶

19. F18NS'ye göre, gayrimüslim topluluklar (örneğin, Ermeniler, Rumlar, Süryani Ortodokslar ve Yahudiler) kısmen tanınmışlardır ve bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9. maddesinde öngörülen din özgürlüğüyle ilgili haklardan tam anlamıyla yararlanamamaktadırlar.²⁷ F18NS, yurttaşların dinsel inançlarının resmen kayıt altına alındığını ve bu

¹⁹ HRW, s. 5; ayrıca bkz. Avrupa Konseyi, Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, s. 4.

²⁰ AKDER, s. 5, paragraf 23.

²¹ AKDER, s. 5, paragraf 24.

²² AKDER, s. 5, paragraf 25–26.

²³ IHRC, s. 5.

²⁴ AKDER, s. 5, paragraf 26.

²⁵ F18NS, s. 5, paragraf 30.

²⁶ F18NS, s. 3, paragraf 19.

²⁷ F18NS, s. 3, paragraf 20.

nedenle, çeşitli dinlere mensup olup tanınmayan kişilerin ayrımcılık karşısında savunmasız kaldıklarını vurguladı.²⁸ Tanınan dinsel topluluklar dahi, örneğin, ibadet yerlerinin mülkiyetini edinmemektedir.²⁹

20. Avrupa Hukuk ve Adalet Merkezi (ECLJ), azınlık kiliselerinin kısıtlamalar, önyargılar ve devlet tarafından kayıt altına alınmaları nedeniyle işleyişte güçlüklerle karşılaştığını bildirdi. Yerel düzeyde yetkililer, Hristiyan grupların kendilerine ait mülklerinin ibadet yeri olarak tahsis edilmesi taleplerini reddetmeye devam etmektedir. ECLJ, Türkiye'nin dinsel binaların inşasını düzenleyen 3194 sayılı İmar Kanunu'nu değiştirerek "ibadet yerlerinin" inşasına ve bu şekilde tanınmasına olanak sağladığını kaydetti.³⁰

21. F18NS'ye göre, gayrimüslim cemaatler saldırı tehdidi altında olduklarından, 2007 yılı Temmuz ayında bir genelge yayımlayan İçişleri Bakanlığı, kolluk görevlilerinin gayrimüslimlerin ibadet yerlerini korumalarını ve bu kişilere yönelebilecek saldırılara karşı dikkatli olmalarını istedi. Bu genelgeden sonra çeşitli saldırı planları ortaya çıkartıldı ve saldırılar önledi.

³¹

22. F18NS'e göre, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatına (AGİT) üye olan Türkiye, Devlet Okullarında Din ve İnanç Öğretimine İlişkin Toledo Rehber İlkelerinde belirtildiği üzere, "özellikle eğitim alanında önyargılara ve tahrifata karşı" gereken tedbirleri uygulamayı kabul etmiştir. F18NS, Türkiye'nin okullarda dinler ve inançlar hakkında eğitim vermeye istekli görünmediğini vurguladı.³²

23. HRW'ye göre, Türkiye'de cinsel yönelimleri ve toplumsal cinsiyete dayalı kimlikleri nedeniyle kişilerin saldırı ve istismara maruz kaldıkları çok sayıda vaka bulunmaktadır. HRW, 2008 yılı Temmuz ayından sonra 11 transeksüel bireyin öldürüldüğünü kaydetti. Türkiye, hukuka ve ahlaka aykırı dernek kurulamayacağı gerekçesiyle çeşitli LGBT grupları kapatmaya yönelik girişimlerde bulundu. 2009 yılı Nisan ayında Yargıtay Lambda İstanbul Dayanışma Derneğine ilişkin kapatma kararını bozdu. Bununla birlikte, mahkemenin kararında, derneğin lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transeksüel cinsel yönelimleri yaygınlaştırmak amacıyla bu tür davranışları teşvik etmemesi gerektiği belirtildi.³³

2. Yaşam hakkı, kişi güvenliği ve özgürlüğü

24. 2. Ortak sunumda (OS2), keyfi ve yargısız infazlar³⁴ ve açıklığa kavuşturulamamış zorla kaybetme olaylarına³⁵ yer verildi.

25. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Ceza Kanunundaki işkence ve kötü muamele tanımının BM İşkenceye Karşı Sözleşmede yer alan tanımdan

²⁸ F18NS, s. 4, paragraf 22.

²⁹ F18NS, s. 4, paragraf 23; ayrıca bkz. IRPP, s. 5; APC, s. 1.

³⁰ ECLJ, s. 3.

³¹ F18NS, s. 1, paragraf 4.

³² F18NS, s. 5, paragraf 29.

³³ HRW, s. 3.

³⁴ OS2, ek 1.

³⁵ OS2, ek 2.

daha kapsamlı olduğunu; ancak, kanunla ilgili uygulamanın yetersiz kaldığını belirtti. En ciddi sorunlardan birisi cezasızlıktır.³⁶

26. TİHV, Türkiye'nin "işkenceye karşı sıfır hoşgörü" politikasını etkili bir biçimde uygulamadığını; işkence ve kötü muamele olaylarının sürdüğünü ve ciddi boyutlarda olduğunu bildirdi.³⁷

TİHV, önceki yıllarla karşılaştırıldığında 2006 yılından bu yana işkence ve kötü muamele uygulamalarında daha vahşice ve şiddet içeren yöntemlerin kullanıldığını ve bu uygulamaların ciddi fiziksel yaralanmalara ve psikolojik travmaya yol açtığını gözlemledi.³⁸ TİHV, gözaltı merkezlerinde ve cezaevlerinde işkenceyi önlemek amacıyla çeşitli tedbirlerin alındığını; ancak, işkencenin giderek artan biçimde resmi gözaltı yerlerini dışında uygulanması nedeniyle, işkencenin önlenmesinde bu tedbirlerin önemli bir etkisinin olmadığını belirtti.³⁹

27. KHRP, usullerde iyileştirmelerin yapılmış olmasına rağmen devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilen işkence olaylarının çoğu kez ya hiç ya da yeterli düzeyde araştırılmadığını kaydetti. Soruşturma ancak işkencenin ciddi sonuçlara yol açtığı vakalarda; örneğin, mağdurun gözaltında ölmesi üzerine açılmaktadır.⁴⁰

28. ODVV, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin çeşitli davalarda gözaltında, nezarethanelerde ve kayıt dışı tutukevlerinde işkence ve kötü muamelenin uygulandığını kabul ettiğini ve Türkiye'yi tazminat ödemeye mahkûm ettiğini belirtti.⁴¹

29. KHRP, onaylanması halinde İKS-Seçmeli Protokolünün işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı ceza veya muameleyi daha etkili bir biçimde önlemek üzere gözaltı merkezlerinin denetimine yönelik etkili ve bağımsız bir yapının oluşturulmasına olanak sağlayacağına işaret etti.⁴²

30. HRW, kolluk görevlilerinin kötü muamele uygulamalarının yaygın bir sorun olduğunu ve resmi gözaltı merkezlerinin içinde ya da başka yerlerde ve tutuklama sırasında ve gösterilerde gerçekleştiğini belirtti.⁴³

31. Avrupa İşkencenin ve İnsanlıkdışı veya Onurkırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT), ziyaret ettiği üç ruh sağlığı hastanesinin yönetimine, hastalara yönelik hiçbir kötü muamelenin kabul edilemeyeceğini ve ciddi biçimde cezalandırılacağını çalışanlarına açıkça anlatmalarını tavsiye etti.⁴⁴

---

³⁶ TİHV, s. 3, paragraf 15.

³⁷ TİHV, s. 2, paragraf 10.

³⁸ TİHV, s. 2, paragraf 11; ayrıca bkz. KHRP, s. 2, paragraf 8.

³⁹ TİHV, s. 2, paragraf 13.

⁴⁰ KHRP, s. 1, paragraf 9.

⁴¹ ODVV, s. 3, paragraf 9.

⁴² KHRP, s. 2, paragraf 11.

⁴³ HRW, s. 3; ayrıca bkz. ODVV, s. 3, paragraf 9; TİHV, s. 2, paragraf 13; ve KHRP, s. 2, paragraf 8.

⁴⁴ Avrupa Konseyi CPT, CPT/Inf (2009) 17, s. 12, paragraf 13.

Türkiye bu tavsiyeye karşılık verdi.⁴⁵

32. KHRP, tutukluluk koşullarından ve bu kapsamda aşırı kalabalığın, tutukluların tıbbi bakım olanaklarının yetersizliğinin, keyfi ve adil olmayan disiplin uygulamalarının, cezaevi sisteminin şeffaf, hesap verebilir ve dış denetime açık olmamasının kaygı verici olduğunu belirtti.⁴⁶

33. UAÖ, Türkiye'nin cezaevinde tutulan herkesin uygun tıbbi bakım olanaklarına erişimini sağlamasını tavsiye etti.⁴⁷ UAÖ, tüm gözaltı merkezlerine düzenli ve önceden haber vermeden ziyaret düzenlemek; güvenlik görevlilerinin insan hakları ihlalleriyle ilgili tüm iddiaların gecikmeksizin, bağımsız, tarafsız ve tüm yönleriyle araştırılmasını sağlamak; kolluk görevlilerinin işlediği iddia edilen insan hakları ihlallerini gecikmeksizin, bağımsız, tarafsız ve tüm yönleriyle araştırılması için etkili şikâyet mekanizmalarını oluşturmak; insan hakları ihlalleri nedeniyle hakkında soruşturma yürütülen görevlilerin görevden alınmasını ve ceza almaları durumunda işten çıkartılmasını sağlamak üzere, bağımsız bir ulusal izleme mekanizmasının oluşturulmasını tavsiye etti.⁴⁸

34. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin tüm gözaltı merkezlerinde LGBT bireylerin tam anlamıyla korunmasını sağlamasını istedi.⁴⁹

35. Dünya Hristiyan Dayanışma Örgütü (CSW), Hristiyanlara karşı şiddet olaylarının arttığını; Hristiyanların mülklerine hasar verildiğini, ölüm tehditleri aldıklarını, kaçırmaya teşebbüs, cinayete teşebbüs ve cinayet olaylarının yaşandığını bildirdi⁵⁰ ve Türkiye'nin bu tür şiddet olaylarını çözmesini ve saldırganları yargı önüne çıkarmasını talep etti.⁵¹

36. Çocuklara Yönelik Tüm Bedensel Ceza Uygulamalarına Karşı Küresel Girişim (GIEACPC), evlerde ve alternatif bakım merkezlerinde çocuklara yönelik bedensel ceza uygulamalarının yasaya aykırı olmadığını vurguladı ve Türkiye'nin bu tür uygulamaları bütünüyle yasaklamaya yönelik yasaları çıkartmasını ve uygulamasını tavsiye etti.⁵²

37. Tehdit Altındaki Halklara Destek Örgütü (STP), çocukların yasalar temelinde uzun süreli hapis cezalarına mahkûm olmasının insan haklarına aykırı olduğunu ve görevlilerin çocuklara işkence uyguladığını bildirdi. Terör örgütüne üye olmak ya da örgütü desteklemek suçlamalarıyla açılan tüm davalarda uzun süreli hapis cezaları verildi. 2006 tarihli Terörle Mücadele Kanunu, bu uygulamayı mümkün kılmaktadır. STP'ye göre, çocuklar kamusal toplantı ve gösterilerde de şiddete maruz kaldı.⁵³

3. Cezasızlık dâhil, adalet yönetimi ve hukukun üstünlüğü

⁴⁵ Avrupa Konseyi CPT, CPT/Inf (2009) 18, s. 7–8.

⁴⁶ KHRP, s. 1–2, paragraf 7; ayrıca bkz. STP, s. 2; TİHV, s. 4, paragraf 21.

⁴⁷ UAÖ, s. 3.

⁴⁸ UAÖ, s. 3; ayrıca bkz. HRW, s. 5.

⁴⁹ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 25, paragraf 113.

⁵⁰ CSW, s. 4, paragraf 21; ayrıca bkz. F18NS, s. 2, paragraf 8.

⁵¹ CSW, s. 5, paragraf 24.

⁵² GIEACPC, s. 1–2.

⁵³ STP, s. 2.

38. OS2’de, ciddi insan hakları ihlallerinde (özellikle işkence ve öldürme vakaları) bulunan güvenlik görevlilerinin Türkiye mahkemeleri tarafından nadiren cezalandırıldığı ve kimi mahkeme kararlarının insan hakları ihlallerini teşvik eder nitelikte olduğu vurgulandı. Çok sayıda işkence iddiası herhangi bir işlem yapılmadan kapatıldı. Ayrıca, 2003 ile 2008 yılları arasında kolluk görevlilerine karşı başlatılan idari ya da yargısal soruşturmaların yüzde 98’i beraatle ya da suçlamaların düşürülmesiyle sonuçlandı.⁵⁴

39. HRW, Türkiye’nin güvenlik görevlileriyle ilgili kötü muamele iddialarını gecikmesizin, tarafsız ve gerektiği gibi incelemek üzere etkili mekanizmaları oluşturmasını talep etti. Bu mekanizmalar faileri yargıya sevk etme yetkisine sahip olmalıdır ve bu süreçte amirler, astlarının davranışlarından sorumlu tutulmalıdır; kolluk görevlilerine yönelik davalar gecikmesizin görülmelidir.⁵⁵

40. F18NS, davaların uzun sürdüğünü bildirdi. Türkiyeli iki Protestan hakkında 2006 yılı Ekim ayında İncil tanıtım kursuna katıldıktan sonra Türklüğe ve İslam’a hakaret suçlamasıyla açılan dava ile Protestan Kilisesine bağlı üç Hristiyanı öldürmekle suçlanan beş kişi hakkındaki dava bu duruma örnektir.⁵⁶

4. Din ya da inanç, ifade, örgütlenme ve barışçıl gösteri yapma özgürlüğü ile kamusal ve siyasal yaşama katılma hakkı

41. CSW, ibadet ve bir dini ya da inancı yayma özgürlüğünü de kapsayan din ve inanç özgürlüğünün Anayasa ve Ceza Yasası⁵⁷ ile Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler tarafından güvence altına alındığını hatırlattı.⁵⁸ CSW, Türkiye’nin KSHUS ile üstlendiği yükümlülükleri yalnızca ülke mevzuatına değil aynı zamanda politika ve uygulamalara da yansıtma çaba harcaması gerektiğini belirtti. CSW, Türkiye’nin gayrimüslim azınlıkları toplumun bir parçası olarak kabul etmesini ve bu azınlıkların sosyo-ekonomik sorunlarını çözmesini talep etti.⁵⁹

CSW, Türkiye’nin “misyoner faaliyetlerini” resmen ulusal bir tehdit olarak sınıflandırmaya son vermesini; din ve inanç özgürlüğüyle ilgili olarak uluslararası insan hakları hukuku altında üstlendiği yükümlülüklerini yerine getirmesini; gayrimüslimlerin faaliyetlerini ulusal bir tehdit olarak gören devlet propagandasına son vermesini ve ders kitaplarında, ordu ve emniyetin ulusal güvenlik brifinglerinde bu yöndeki tüm sınıflamaları kaldırmasını ve diğer dinlere mensup kişilere karşı saygı ve hoşgörü kültürünü güçlendirmek üzere etkin adım atmasını talep etti.⁶⁰

42. Protestan Kiliseler Birliği (PKB), Malatya’da işlenen cinayetlerin ve

⁵⁴ OS2, s. 4.

⁵⁵ HRW, s. 5; ayrıca bkz. RWB, s. 3; UAÖ, s. 3; ve TİHV, s. 5, paragraf 30.

⁵⁶ F18NS s. 1, paragraf 6.

⁵⁷ CSW, s. 1, paragraf 3; ayrıca bkz. IRPP, s. 1; KHRP, s. 3, paragraf 15; ECLJ, s. 1–2; CPTI, s. 1, paragraf 4.

⁵⁸ CSW, s. 1, paragraf 3.

⁵⁹ CSW, s. 2, paragraf 10.

⁶⁰ CSW, s. 4, paragraf 18.

Hristiyan azınlığa yönelik süren şiddet olaylarının gösterdiği üzere, din temelli ayrımcılığa karşı eğitim politikasının okullarda ve devlet kurumlarında uygulanması gerektiğini bildirdi.⁶¹

43. Din ve Kamu Politikası Enstitüsü (IRPP), mensubu oldukları dinde ibadet eden azınlıkların kimi zaman tacize ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirdi.⁶² Dinsel ibadet genel olarak serbest olmakla birlikte, devletin laiklik politikası bu hakkı kısıtlamaktadır.⁶³ ECLJ, Türk hükümetinin bazı Hristiyan Ortodoks mezheplerin mülklerine el koymaya devam ettiğini bildirdi.⁶⁴ Becket Dinsel Özgürlük Fonu (BFRL), azınlıklara ait yüzlerce mülke el konulduğuna ve gayrimüslim toplulukların mülkiyet, toplantı ve örgütlenme özgürlüklerinin ciddi biçimde kısıtlandığına işaret etti. 2008 yılı Şubat ayında Türkiye tarafından kabul edilen yeni Vakıflar Kanunu kuruluşların mülklerini devletten geri almalarına olanak sağlamakla birlikte, bu mülkleri edinen üçüncü kişilerden geri alma olanağı tanımamaktadır.⁶⁵ F18NS'ye göre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından verilen iki yeni karardan (2008 yılında Ekümenlik Patrikhanesiyle ilgili ve 2009 yılında Rum Ortodoks Vakfıyla ilgili kararlar) sonra, el konulan mülkler henüz iade edilmemiştir.⁶⁶

44. IRPP, Müslümanların dahi dinlerinin gereğini serbestçe yerine getirmelerine kısıtlama getirildiğini; üniversitelerde ya da kamuya ait binalarda başörtüsü takamadıklarını belirtti.⁶⁷ F18NS, başörtüsünün ya da diğer dinsel simgelerin Anayasa Mahkemesi tarafından yasaklanmış olmasına rağmen bu yasağın her zaman uygulanmadığını bildirdi.⁶⁸ Bununla birlikte, dinin gereği ibadeti yerine getiren memurlar disiplin cezası almakta ya da işten çıkartılmaktadır.⁶⁹

45. F18NS, zorunlu askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkına izin verilmediğini bildirdi.⁷⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'nin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 2007 yılında yaptığı "benzeri ihlalleri engelleyecek yasal düzenlemeleri hızla gerçekleştirmesi" çağrısını dikkate almadığını belirtti.⁷¹

46. Uluslararası Vicdan ve Barış Vergisi Örgütü (CPTI), askerlik yapmayı reddeden sivil vicdani retçilerin askerî mahkemelerde ve askerî yasalara göre yargılandığını belirtti. Her durumda bu kişilerin askerî cezaevlerinde tutulmalarına karar verildi.⁷² CPTI, vicdani retçilerin askerî cezaevlerinde fiziksel olarak kötü muameleye uğradığını gösteren çeşitli vakalar olduğunu

⁶¹ APC, s. 5; ayrıca bkz. CSW, s. 5.

⁶² IRPP, s. 1; ayrıca bkz. STP, s. 3-4.

⁶³ IRPP, s. 1.

⁶⁴ ECLJ, s. 3; ayrıca bkz. F18NS, s. 1, paragraf 3.

⁶⁵ BFRL, s. 5-6.

⁶⁶ F18NS, s. 2, paragraf 7.

⁶⁷ IRPP, s. 5.

⁶⁸ F18NS, s. 5, paragraf 5.

⁶⁹ IRPP, s. 5.

⁷⁰ F18NS, s. 5, paragraf 32; ayrıca bkz. JW, s. 2.

⁷¹ F18NS, s. 5, paragraf 32.

⁷² CPTI, s. 1, paragraf 4.

belirtti.⁷³

47. CPTI, tutukluluk süresi sonunda serbest bırakılan vicdani retçilerin yeniden askere çağrıldığını bildirdi. Askere gitmeyi reddedenler yeniden tutuklandı.⁷⁴ UAÖ, Türkiye'nin askerlik yapmayı reddeden vicdani retçilerin tekrar yargılanmalarını önleyecek mevzuatı ve askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkını tanıyan ve güvence altına alan yasaları çıkartmasını ve süre bakımından cezaî bir boyuta ulaşmayan sivil hizmet seçeneğine olanak sağlamasını tavsiye etti.⁷⁵

48. CPTI'ye göre, vicdani retçiler ve askerlik hizmetini yerine getirmeyen ya da askerlikten muaf tutulan diğer kişiler yurttaşlık hakları bakımından ciddi engellerle karşılaşmaya devam etmektedir.⁷⁶

49. UAÖ, Türkiye'nin Türk Ceza Kanunu'nun ifade özgürlüğünü kısıtlayan 301. ve 318. maddelerini kaldırmasını ve Türk Ceza Kanunu'nun tüm maddelerinin ve diğer yasaların, ifade özgürlüğünün kullanımına ulusal güvenlik ve kamu düzeni gibi gerekçelerle getirilebilecek meşru kısıtlamaların gerekli ve orantılı olmasını sağlamak da dâhil, ilgili uluslararası standartlara uygun hale getirilmesini tavsiye etti.⁷⁷

50. UAÖ, Türk Ceza Kanununun 301. maddesinin 2008 yılında değiştirilerek, "Türklük" yerine "Türk Milletini" aşığılamanın suç olarak sayıldığını bildirdi. UAÖ, bu değişikliklere rağmen 301. maddenin doğrudan ve meşru olmayan bir biçimde ifade özgürlüğüne kısıtlama getirmeye devam etmesinden kaygı duyduğunu açıkladı. Bu madde, zorunlu askerlik hizmetine karşı meşru itirazlarını dile getiren vicdani retçilere ve bu kişileri destekleyenlere karşı sıklıkla kullanılmaktadır.⁷⁸ BFRL, bu madde uyarınca ceza alan kişilerin sayısının 700'den fazla olduğunu bildirdi.⁷⁹

51. 3. Ortak sunumda (OS3), Türkiye'nin ifade özgürlüğünü cezalandıran tüm yasaları iptal etmesi ya da değiştirmesi tavsiye edildi.⁸⁰ UAÖ, ifadeleri nedeniyle sıklıkla bu tür yargılamalara maruz kalan gruplar arasında yazarların, gazetecilerin, insan hakları savunucularının, avukatların ve Kürt siyasi partilerin yönetici ve üyelerinin olduğunu bildirdi. Türkiye'de Ermenilerin ya da Kürtlerin konumu hakkında ve başta silahlı kuvvetler olmak üzere devlet kurumları hakkında muhalif görüşlerin dile getirilmesi sıklıkla ceza davası konusu oldu.⁸¹

52. KHRP, Avrupa Birliği katılım sürecinin olumlu gelişmelere yol açacağı beklentisine karşın, siyasi eylemcilere ve insan hakları savunucularına yönelik baskı ve keyfi gözaltı uygulamalarında ve bu kişilere yönelik

---

⁷³ CPTI, s. 2, paragraf 7.

⁷⁴ CPTI, s. 1, paragraf 5; ayrıca bkz. F18NS, s. 5, paragraf 32.

⁷⁵ UAÖ, s. 6.

⁷⁶ CPTI, s. 1, paragraf 6.

⁷⁷ UAÖ, s. 6.

⁷⁸ UAÖ, s. 3.

⁷⁹ BFRL, s. 3.

⁸⁰ OS3, s. 5; ayrıca bkz. UAÖ, s. 3.

⁸¹ UAÖ, s. 3.

mahkûmiyet kararlarında son yıllarda bir azalma olmadığını belirtti.⁸²

53. ODVV'ye göre, insan hakları savunucuları, yazarlar, gazeteciler ve muhalif görüşteki kişiler polis ve diğer gruplar tarafından keyfi biçimde gözaltına alındı, şiddet gördü ve tehdit edildi. Mahkemeler, verdikleri kararlar nedeniyle bu kısıtlamalarda önemli bir rol oynamaktadır.⁸³ OS3'de, yazarların ve gazetecilerin yargılanmasına olanak sağlayan yasa maddelerine yer verildi ve Türkiye'nin yazarlara ve yayıncılara karşı dava açmaması tavsiye edildi.⁸⁴

54. UAÖ, Türkiye'nin insan hakları savunucularının devletin korumasından yararlanma hakkına sahip olması için gereken diğer adımları atmasını ve insan hakları savunucularına ve muhalif görüşlerini açıklayan diğer kişilere yönelik tehditleri gerektiği gibi, etkili ve tarafsız bir biçimde soruşturmasını, insan hakları savunucularına yönelik tüm ceza davalarını izlemesini ve uluslararası standartlarca korunan çalışmalarını nedeniyle başlatılan tüm soruşturmaları durdurmasını tavsiye etti.⁸⁵

55. Sınır Tanımayan Gazeteciler (RWB), Türkiye'nin medyada demokratik tartışma alanını daraltan tüm yasaları ve Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddelerini iptal etmesini; Terörle Mücadele Kanunu'nu kaldırmasını; hassas konuları sorgulayan gazetelerin geçici süreyle kapatılması uygulamasına son vermesini; hatüüstü suçlarla ilgili mevzuatı gözden geçirerek bu suçların niteliğine açıklık kazandırmasını ve şüpheli web sitelerine erişimin engellenmesi uygulamasına sınırlama getirmesini tavsiye etti.⁸⁶

56. RWB, Türkiye'nin aşırı milliyetçi gruplar, Devlet ve yargı kurumları arasındaki bağlantıları ciddi biçimde soruşturmasını; Doğan Yayın Grubuna verilen cezalara ilişkin nihai kararda medyada çoğulculuğun ve basın özgürlüğünün dikkate alınmasını sağlamasını tavsiye etti.⁸⁷ RWB, Devlet kurumlarında hesap verebilirliğinin olmamasından üzüntü duyduğunu bildirdi. Halkın, STÖ'lerin ve gazetecilerin bu kurumların bilgilerine erişimi sıklıkla engellendi.⁸⁸

57. F18NS, tanınan bir ateistin web sitesinin Türkiye'de mahkeme kararıyla sansürlendiğini bildirdi. Bununla birlikte, her ne kadar yasaklanmaları için dava açılmışsa da, bu kişinin ve diğer ateistlerin kitaplarının yayımlanmasına izin verildi.⁸⁹

58. Türkiye Üniversiteli Kadınlar Derneği (TÜKD), Türkiye'de kadınların her düzeyde siyasi yönetime katılımlarını sağlamak için en az yüzde 30 oranında

---

⁸² KHRP, s. 3, paragraf 16.

⁸³ ODVV, s. 2, paragraf 8.

⁸⁴ OS3, s. 1–5.

⁸⁵ UAÖ, s. 6.

⁸⁶ RSF, s. 3.

⁸⁷ RSF, s. 3–4.

⁸⁸ RSF, s. 3.

⁸⁹ F18NS, s. 5, paragraf 33.

kota uygulanmasını istedi.⁹⁰

5. Çalışma ve adaletli ve elverişli koşullarda çalışma hakkı

59. Uluslararası Eğitim Örgütü (EI), Türkiye’de sendikal hakların tam anlamıyla sağlanmadığını vurguladı. Örgütlenme, grev ve toplu sözleşme haklarının AB standartlarına ve ILO sözleşmelerine uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Greve giden sendikalar toplu işten çıkartmalar, mahkeme kararları ve yöneticilerinin tutuklanması yoluyla engellendi. Grevdeki işçiler ve barışçıl gösteri düzenleyenler polisin aşırı güç kullanımına maruz kaldı.⁹¹

60. EI, Türkiye’nin tutuklu bulunan sendika yöneticilerine yönelik tüm davaları gözden geçirmesini ve bu kişilerin serbest bırakılmasını amaçlamasını; işçi örgütlerinin temel sendikal haklarına saygı göstermesini; yasaları ve uygulamaları uluslararası insan hakları standartlarına uygun hale getirmesini tavsiye etti.⁹²

61. KHRP, çatışmanın, siyasi gerilimlerin ve işçilerin toplu hareket etmesinin, özellikle Kürt kültürünün ifade edilmesi bağlamında özel bir tehdit olarak algılanabileceği bölgelerdeki durumdan kaygı duyduğunu belirtti. KHRP, sendikal hakların sistemli bir biçimde ihlal edildiğini ve bu durumun daha geniş bir çerçevede örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve kültürel ve dinsel hak ihlalleriyle iç içe geçmiş olduğunu vurguladı.⁹³

6. Eğitim hakkı

62. TÜKD, Türkiye’nin eğitime daha fazla kaynak ayırmasını istedi. Müfredatın kadınların toplum içindeki yerini güçlendirecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Öğretmenler cinsiyet eşitliği ve şiddetin önlenmesi konularında eğitim almalı ve bu konularda eğitim vermeye teşvik edilmelidir.⁹⁴

63. IHRC, Türkiye’nin okullarda ve yüksek öğretim kurumlarında başörtüsü takan kızlara ve kadınlara yönelik ayrımcı uygulamalara son vermesini; başörtüsü takan kadınların eğitim sistemine dâhil olmaları için gerekli tüm önlemleri almasını tavsiye etti.⁹⁵

64. IRPP, yalnızca devlet tarafından tanınan dinsel grupların okul açmasına izin verildiğini belirtti.⁹⁶

65. F18NS, eğitim sistemi içinde tanınan iki gayrimüslim din cemaatine (Hristiyanlar ve Yahudiler) mensup çocukların durumundan farklı olarak, Alevilerin, Bahaîlerin ve diğer inançları benimseyen ve ateist kişilerin çocuklarının kamu ve özel okullarda Sünni din eğitimi derslerine katılmaya fiilen zorlandıklarını bildirdi.⁹⁷

---

⁹⁰ ATUW, s. 1.

⁹¹ EI, s. 1; ayrıca bkz. KHRP, s. 4, paragraf 18.

⁹² EI, s. 3.

⁹³ KHRP, s. 4, paragraf 18.

⁹⁴ ATUW, s. 2.

⁹⁵ IHRC, s. 5.

⁹⁶ IRPP, s. 1.

⁹⁷ F18NS, s. 4, paragraf 25.

7. Azınlıklar ve yerli halklar

66. KHRP'ye göre, etnik, dinsel ve diğer azınlıkların kültürel ve siyasal özgürlükleriyle ilgili temel hakları Anayasada tanınmamaktadır.⁹⁸

67. KHRP, Anayasada tüm yurttaşların kanun önünde eşitliği güvence altına alınmış ve ayrımcılık yasaklanmış olsa da, yurttaşlığın Türklük esasında tanımlandığını ve etnik, dinsel ya da kültürel kökenine bakılmaksızın her yurttaşın Türk olarak tanımlandığını bildirdi.⁹⁹

68. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin 1923 Lozan Barış Antlaşmasını aşırı dar biçimde yorumlayarak gayrimüslimler (Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler) dışında diğer azınlıkların varlığını reddetmesinden kaygı duyduğunu belirtti. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin ülkedeki tüm azınlık gruplarla etkili bir diyalog yaratacak danışma çerçevesini oluşturmasını ve mevzuatı ve uygulamaları Avrupa Konseyinin azınlıklarla ilgili insan hakları standartlarıyla bütünüyle uyumlu hale getirmek üzere reformlar yapmasını tavsiye etti. Avrupa Konseyi Komiseri, kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele yasasının çıkartılmasını ve uygulanmasını ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 12 Sayılı Protokolün onaylanmasını tavsiye etti.¹⁰⁰

69. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'de Romanların sosyal olarak dışlanmalarından, belirli sosyal ve kişisel haklardan; örneğin, yeterli konut, istihdam, sağlık bakımı ve sosyal destekle ilgili haklardan etkili bir biçimde yararlanma açısından yaşadıkları ciddi güçlüklerden ve polis ve devlet dışı aktörlerin bu kişilere karşı şiddet uygulamasından endişe duyduğunu belirtti. Komiser, Türkiye'nin Avrupa Konseyi standartları doğrultusunda, Romanlara karşı mevzuattan kaynaklanan ve/veya toplumsal ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik politikaların uygulanması için kısa ve uzun vadeli eylem planlarını içeren, tutarlı, kapsamlı ve yeterli kaynaklara sahip bir ulusal ve bölgesel stratejiyi kabul etmesini ve gecikmeksizin uygulamasını tavsiye etti. Avrupa Konseyi Komiseri, Roman halkın özellikle kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yerlerinden edilmesinden ciddi kaygı duyduğunu belirtti. Komiser, İstanbul'un tarihi semti Sulukule'de Romanların evlerinin yıkılmasından, evlerinin boşaltılmasından ve başka yerlere gönderilmelerinden özel olarak kaygı duyduğunu belirtti. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin kültürel mirasa etkili bir biçimde saygı göstermek ve bu mirası korumaya yönelik tedbirleri acilen almasını, kentsel dönüşüm mevzuatını ve uygulamalarını gözden geçirmesini ve Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Hakkında Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesini gecikmeksizin onaylamasını talep etti.¹⁰¹

70. Avrupa Konseyi Komiseri, anadillerini öğrenme ve öğretme de dâhil, azınlıklara mensup kişilerin eğitimiyle ilgili çeşitli kısıtlamalardan endişe duyduğunu belirtti. Avrupa Konseyi Komiseri, azınlık gruplara mensup

⁹⁸ KHRP, s. 4, paragraf 19.

⁹⁹ KHRP, s. 4, paragraf 20.

¹⁰⁰ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 30, s. 2, para.1.

¹⁰¹ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 30, s. 3, paragraf 6.

kişilerin anadillerini öğrenme ve öğretme ve anadilde eğitim olanaklarını arttıracak tedbirlerin alınmasını tavsiye etti.¹⁰² KHRP, azınlık grupların Türkçe dışında başka dillerde yayın yapma hakkının ciddi biçimde kısıtlandığını ve bu grupların resmi ortamlarda azınlık dillerini kullanmalarının yasak olduğunu belirtti.¹⁰³

71. KHRP, Kürt kültürü ve dili ile ilgili haklarda sınırlı gelişme emarelerinin olduğunu bildirdi. Devlete ait Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun (TRT) ilk kez Kürtçe yayın için kurduğu TRT-6 kanalı 2008 yılı sonunda yayına başladı; ancak, Kürtçe yayın yapan ve özel kişilere ait yayın organları baskıcı mevzuattan olumsuz etkilenmeye devam etti.¹⁰⁴

72. KHRP, azınlıkların kamusal yaşama katılımı ve azınlık dillerinde yayın hakkında Türkiye ile AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri arasında diyalog başlatılmasına ihtiyaç bulunduğunu belirtti. Avrupa standartları doğrultusunda dil, kültür ve temel haklara bütünüyle saygı gösterilmesi ve bu hakların korunması henüz tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir.¹⁰⁵

8. Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar

73. UAÖ, mültecilere ve sığınmacılara uluslararası korumadan yararlanma hakkının tanınmamasından ve maruz kaldıkları yasadışı işlemlerden ve kötü muameleden endişe duyduğunu ifade etti. UAÖ, Türkiye'nin kişileri mülteci olarak tanımamaya devam ettiğini ve Avrupa Konseyi içinde yer alan Devletlerden baskı nedeniyle kaçan kişilere yönelik iyi işleyen bir sığınma prosedürünü uygulamadığını bildirdi.¹⁰⁶

74. Türkiye'nin BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesine koyduğu coğrafi sınırlamayı hızla kaldırmasını talep eden Avrupa Konseyi Komiseri, ülke mevzuatında sığınmacı ve mültecilere ilişkin tanımlamaların uluslararası standartlara uygun hale getirilmesini tavsiye etti.¹⁰⁷ Sığınma prosedürlerine etkili erişimin sağlanması konusunda belirli eksikliklerden kaygı duyduğunu belirten Avrupa Konseyi Komiseri, özelliklere sınır görevlilerine yönelik eğitimler yoluyla, karışık göç akışı içinde sığınmacıların henüz başlangıçta daha iyi ve çabuk belirlenmesine yönelik bir sistemin uygulanmasını tavsiye etti.¹⁰⁸ UAÖ, Türkiye'nin uluslararası standartlarla uyumlu, kapsamlı bir ulusal sığınma mevzuatını uygulamaya koymasını tavsiye etti.¹⁰⁹

75. UAÖ, ayrıca, Türkiye'nin yargı yetkisi altında, hem ülke topraklarında hem de sınırlarda korunmaya ihtiyaç duyabilecek herkesin adil ve etkili mülteci statüsünü belirleme prosedürlerine ulaşmasını sağlamasını tavsiye etti. Bundan başka, mülteci statüsü reddedilmiş kişiler de dâhil, uluslararası

¹⁰² Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 30, s. 2, paragraf 2; ayrıca bkz. KHRP, s. 5, paragraf 21; ayrıca bkz. OS1, s.5; ve HRW, s. 2.

¹⁰³ KHRP, s. 5, paragraf 21; ayrıca bkz. OS1, s. 5.

¹⁰⁴ KHRP, s. 5, paragraf 24.

¹⁰⁵ KHRP, s. 5, paragraf 23.

¹⁰⁶ UAÖ, s. 5–6.

¹⁰⁷ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 21–22, paragraf 91; ayrıca bkz. UAÖ, s. 7.

¹⁰⁸ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 21–22, paragraf 91.

¹⁰⁹ UAÖ, s. 7; ayrıca bkz. Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, 1 Ekim 2009, s. 2.

korumaya ihtiyaç duyan hiç kimse, ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma riskiyle karşılaştıkları bir yere zorla geri gönderilmemelidir ve bu kişilerin iddialarını incelemek üzere gerekli prosedürlerin oluşturulması gerekmektedir.¹¹⁰

76. ECLJ, Hristiyanlığa geçtikleri için din nedeniyle baskıya karşı korunma talebiyle üçüncü ülkelerden gelen kişilere hiçbir zaman sığınmacı statüsünün tanınmamasından endişe duyduğunu belirtti.¹¹¹

77. UAÖ, sığınmacıların ve mültecilerin kabulle ilgili uluslararası standartlara uygun koşullarda ikametlerinin sağlanmasını ve uluslararası insan hakları standartları doğrultusunda, Türkiye'nin göç amaçlı mülteci ve sığınmacıları tutuklama uygulamasına son vermesini tavsiye etti. UAÖ, tutuklamanın kaçınılmaz olduğu durumlarda Türkiye'nin mültecilerin ve sığınmacıların uygun koşullara sahip olmasını ve uluslararası hukuk ve standartlarda tanımlanan tüm prosedürel haklara ulaşmalarını sağlanmasını talep etti.¹¹²

78. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin sığınmacıların ve mültecilerin çalışma izni almalarıyla ilgili mevcut kısıtlamaları gözden geçirmesini ve bu kişilerin işgücü piyasasına yasal biçimde girmelerini sağlanmasını tavsiye etti.¹¹³

79. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin savunmasız LGBT sığınmacılara ve mültecilere karşı düşmanca tutumlarla mücadele için genel olarak toplumda farkındalık yaratmaya yönelik çabaları arttırmasını ve sınır görevlileri ve iltica görevlileri de dâhil emniyet görevlilerine özel eğitim vermesini¹¹⁴ ve LGBT sığınmacılar ve mülteciler için güvenli bir ortam sağlanmasını tavsiye etti.¹¹⁵

9. Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler

80. Avrupa Konseyi Komiseri, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgeleri içerisinde ve bu bölgelerden dışarı, yerinden edilmiş kişilerin devam eden insan hakları durumunun kaygı verici olduğunu belirtti ve yerinden edilmiş kişilerin gönüllü geri dönme hakkını kullanmalarını kolaylaştırmak da dâhil, topraklarına geri dönmelerini hızlandırmak ve süreci daha etkili yürütmek üzere gereken diğer tedbirleri gecikmeksizin almasını tavsiye etti. Bunun mümkün olmadığı durumlarda, 1998 tarihli BM Ülkesinden Yerinden Edilmeye Dair Rehber İlkeler ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin ülkesinde yerinden edilmiş kişilere ilişkin (2006) 6 sayılı tavsiye kararı doğrultusunda, yetkililerin gönüllü yeniden iskânı ya da yerel entegrasyonu kolaylaştırmaları gerekmektedir.¹¹⁶

¹¹⁰ UAÖ, s. 7.

¹¹¹ ECLJ, s. 3.

¹¹² UAÖ, s. 7–8.

¹¹³ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 23, paragraf 100.

¹¹⁴ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 25, paragraf 113.

¹¹⁵ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 31, s. 19, paragraf 82.

¹¹⁶ Avrupa Konseyi Komiseri, CommDH (2009) 30, s. 36, paragraf 183.

III. Kaydedilen başarılar, başarılı uygulamalar, güçlükler ve engeller

Mevcut değil.

IV. Temel ulusal öncelikler, girişimler ve taahhütler

Mevcut değil.

V. Kapasite geliştirme ve teknik destek

81. Avrupa Konseyi, 2006 Kasım ayı ile 2007 Kasım ayı arasındaki dönemde, Türkiye’de aralarında hâkimler ve savcılar, müfettişler, valiler, vali yardımcıları, polis ve jandarma yetkilileri, İnsan Hakları Başkanlığı ve İnsan Hakları Kurullarının yetkilileri ile avukatların bulunduğu, kilit önem taşıyan meslek gruplarına yönelik kapasite geliştirme çalışmaları yürütmüştür.¹¹⁷

Notlar:

---

¹¹⁷ Avrupa Konseyi, Adalet Reformu ve Polis Bölümü Hukuk ve İnsan Hakları Kapasite Geliştirme Şubesi, İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, s. 1–2.